

България в еврозоната – опитът на други държави и сравнения

Йорданка Статева*

Резюме: На 10 юли 2020 г. България се присъедини към подготвителния механизъм за еврозоната ERM II, но все още изразяваните становища по въпроса се разделят. Становището на автора е, че в спора за или против присъединяването на България към еврозоната най-силна е позицията на конкретните данни. В настоящия материал са представени икономически показатели и факти за пет бивши социалистически държави, вече присъединили се към еврозоната. Има солидна аргументация в полза на избора за включване в анализа на трите балтийски икономики – Естония, Латвия и Литва, а също така Словения и Словакия. Развитието на тези държави като част от паричния съюз и икономическите им показатели след тази важна стъпка разкриват целта за постигане на реална конвергенция с развити европейски икономики. Авторът приема два въпроса като особено важни – какво се случва с инфлацията в тези държави след включване в еврозоната и какво показва сравнението относно постигната реална конвергенция. Хърватия, заедно с България, стана част от ERM II и Банковия съюз и също участва в анализа.

Ключови думи: Еврозона, ERM II.

JEL: E00, F36, F45.

Увод

Актуалността и значимостта на темата е несъмнена – присъединява-

нето на България към ERM II през юли 2020 г. означава *потвърждаване на необратим стремеж към сближаване с развити европейски икономики и по значение е сравнимо с присъединяването на страната към ЕС*. На първо място, трябва да бъде представена *аргументацията относно избора на държавите за сравнение*. Освен това е необходимо да се *аргументира изборът за присъединяване към паричния съюз в Европа, който често е определян като проблемен съюз*.

България и Хърватия се стремят към еврозоната и едновременно се присъединиха към подготвителния механизъм и Банковия съюз. Това са първите и единствени засега държави от ЕС, които бяха включени в Банковия съюз, преди да са станали пълноценни членове на еврозоната. *На първо място е сравнението между тези две икономики*. На следващо място е много важно сравнението да включва вече присъединили се към еврозоната (бивши социалистически) държави. Изборът включва трите балтийски – Естония, Латвия, Литва, а също така Словения и Словакия. **Сравнението между България и трите балтийски държави е от първостепенен практически интерес** – на първо място, защото присъединяването им към еврозоната стана след прилагане в продължение на години на валутен борд или бордоподобен паричен режим. На второ място, в началото на 90-те години на 20-и век балтийските държави и България са в състояние на политически хаос и тръгват към изграждане на инфраструктура на пазарна икономика с икономически показатели, сходни с тези на България. В началото на третото десетилетие на 21-ви век разликите между трите

* Йорданка Статева е доктор по икономика, професор в катедра „Международни икономически отношения и бизнес“ на УНСС.

балтийски държави и България са значителни. *Словения и Словакия* са бивши социалистически държави, осъществили системна трансформация, в рамките на която са преминали през икономически и политически проблеми, позволяващи сравнение с България. Успешното развитие на тези две икономики е в основата на поуки и уроци.

Проблемите в Европейския паричен съюз са заложили още при самото му създаване. Нова единна парична единица за група държави означава, че паричната интеграция между тях е достигнала висша степен. Същевременно, бюджетната и политическата координация между участващите държави при създаването на еврозоната и години след това са на неадекватно пониска степен. Замисълът в този проект е единната парична единица, която се възприема на първо място като символ на национално единство, да се използва като средство за политическо обединение. Процесите са продължителни и дори паричната интеграция между европейските държави, която се определя като достигнала висша степен (със създаването на единна парична единица и обща централна банка), на практика е еволюционен процес, в който ще продължават да се формират и променят редица елементи в конструкцията като реакция на икономически и политически събития. Всички икономики, включително най-развитите, на всеки етап от своето развитие преминават през различни по характер и мащаб проблеми. Това се отнася в много по-голяма степен за нехомогенно икономическо пространство, каквото е еврозоната, при това представляваща ядро в рамките на по-голям съюз и това положение е добре да се има предвид когато Европейският паричен съюз е определен като проблемен. Историята на най-успешния в глобален план национален паричен съюз – паричният съюз на САЩ, показва, че той се е развивал дълго време и по-скоро като реакция на потребности и възникващи про-

блеми и далеч не толкова в съответствие с предварително очертана теоретична рамка. Становището на автора е, че визията за Европейския съюз и еврозоната като негово ядро, но дори в по-голяма степен реакцията към неизбежно възникващите проблеми от различен характер ще определят развитието и резултатите по пътя.

Част първа. България и Хърватия в ERM II – поети ангажименти за реформи и готовност на икономиките за еврозоната

Курсът на България и Хърватия към готовност за включване в паричен съюз с развити европейски икономики съдържа огромен потенциал за развитие. Доста дълго време двете държави са се стремили към изпълнение на количествени (номинални) критерии за конвергенция, работили са и за благоприятно политическо решение по проблема от страна на приемащите държави. Най-общо, държавата – кандидат за еврозоната, трябва да постигне икономическа и правна конвергенция, което на практика означава изпълнение на определени критерии. Фокусът е върху устойчивост на конвергенцията и смисълът е, че сближаването трябва да може да бъде определено като трайно, а не само в някакъв момент. Постигането на висока степен на устойчива конвергенция в икономически план и съвместимост на националното законодателство на държавата – кандидат, с европейското законодателство (правна конвергенция) е целта.

На 10 юли 2020 г. в рамките на Еврогрупата единодушно беше взето решение за присъединяване на България и Хърватия към ERM II. Еврогрупата включва министрите на финансите на държавите от еврозоната, на Дания като член на ERM II, президента на ЕЦБ, както и комисаря по икономически и финансови въпроси на Европейската комисия. Взетото решение в този формат означава,

Европейски съюз

че двете държави правят първата стъпка в продължаващ на практика различен период от време за всяка държава процес за приемане на еврото като национална валута. Пълноценното присъединяване към еврозоната се предшества от задължителен престой в механизма ERM II (минимум две години), смисълът на който е държавата – кандидат, да покаже, че може да развива и контролира икономиката си в условията на валутнокурсдова устойчивост, на практика без значителни промени на валутния курс. С присъединяването си към ERM II България и Хърватия поемат редица различни по характер ангажименти, които трябва да бъдат изпълнени, преди да станат следващите членове на Европейския паричен съюз. Приемането на нови държави в еврозоната определено е добър знак за целия ЕС и в частност за паричния съюз като негово ядро. За този извод се има предвид фактът, че интеграционните процеси понесоха и понасят значителен удар с напускането на Великобритания, както и невъзможността за единен отговор на безпрецедентната по характер и мащаби коронакриза доста време след началото ѝ и огромните трудности при изработване и прилагане на координиран спасителен план за съюза. Това придава изключително значение на анализа за състоянието на икономиките на България и Хърватия, както и на проблемите, с които трябва да се справят в кратко- и средносрочен план. *Успешното присъединяване на двете държави към еврозоната ще бъде успех за ЕС и паричния съюз в частност.*

България започва да извършва системна трансформация в смисъл на преход от централнопланирана социалистическа икономика към пазарна икономика в началото на 90-те години на 20-и век. Държавата е член на ООН още от 1955 г. По-малко от година след началото на голямата политическа промяна (ноември 1989 г.) и по-конкретно през септември 1990 г. България е приета за член на МВФ и Световната банка, а през декември 1996 г. – и в Световната търгов-

ска организация. През 2004 г. се присъединява към НАТО, а от 1 януари 2007 г. държавата става член на ЕС. Дългогодишният си стремеж за включване в ядрото на този съюз България реализира през юли 2020 г., присъединявайки се към подготвителния механизъм на Европейския паричен съюз ERM II и от 1 октомври 2020 г. към Банковия съюз. Към декември 2020 г. България все още не участва в Шенгенската зона и ОИСП.

Структурата на икономиката на България разкрива голяма зависимост от сектора на услугите. По данни на Eurostat към 2019 г. 60,68% от БВП се създава в сектора на услугите (само туризмът формира почти 12% от БВП), 22,3% в промишлеността и 3,19% в селското стопанство. БВП на България за 2019 г. е в размер на 60,675 млрд. EUR (около 119 млрд. BGN) и представлява 0,4% от БВП на ЕС27 за 2020 г. Икономическият растеж на България за 2019 г. е 3,7% и се предвижда спад в размер на -5,1% за 2020 г. поради ефекти на коронакризата. Същевременно, прогнозата е за възстановяване и увеличаване на БВП за 2021 г. Следващите данни са от конвергентния доклад юни 2020 г., в който са включени изследвания относно държавите с дерогация в ЕС (*Convergence Report 2020*). Ценовата стабилност се представя чрез темп на инфлация по ХИПЦ (Хармонизиран Индекс на Потребителските Цени). При референтна стойност в това отношение 1,8%, изчислена за периода от април 2019 г. до март 2020 г., този показател за България е в размер на 2,5% за 2019 г. и прогноза за 2,6% за 2020 г. (Референтната стойност за този период се изчислява въз основа на ХИПЦ в трите държави от ЕС с най-нисък размер на този показател – за указания по-горе период това са Португалия с 0,2%, Кипър с 0,4% и Италия с 0,4% – среден темп 0,3 и към него съгласно правилото се прибавя 1,5% – получава се референтна стойност 1,8%). Изводът е, че България към момента на присъединяване към подготвителния механизъм за еврозоната не изпълнява инфлационния критерий (това не е изискване за приемане в

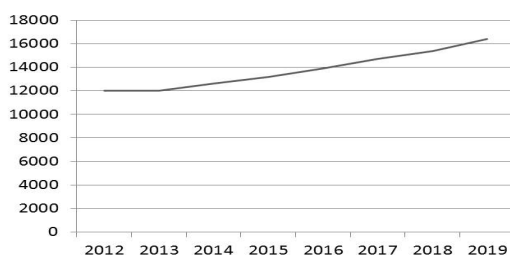
Европейски съюз

ERM II). Относно устойчивост на гържавната финансова позиция се следят два основни показателя. Първият е за бюджетен дефицит и в това отношение позицията на България е следната: за 2019 г. бюджетът е приключил с излишък в размер на 2,1% от БВП, а за 2020 г. прогнозата е за дефицит в рамките на допустимия от -3%. Вторият показател в това отношение е за гържавен дълг спрямо БВП – при допустимо съотношение 60% от БВП, за 2019 г. за България това съотношение е 20,4%, а за 2020 г. предвижданията са да достигне 25,7% (Съотношението включва двете нови емисии на гържавен дълг от септември 2020 г.). Относно критерия дългосрочни лихвени проценти при референтна стойност за периода (изчислена за периода април 2019 г. до март 2020 г.) в размер на 2,9%, България е постигнала 0,4% за 2019 г. и прогнозата за 2020 г. е 0,3% (Референтната стойност за дългосрочните лихвени проценти се изчислява като към средния размер на номиналните лихвени проценти по дългосрочните гържавни облигации на трите гържави от ЕС с най-добри резултати за ценова стабилност се прибавят 2%. За указания период това са Португалия с 0,5%, Кипър с 0,8% и Италия с 1,6% – среден размер 0,9% лихва и към този размер се прибавя 2% – референтна стойност 2,9%).

България в еврозоната

Друг важен макроикономически показател (без да е част от критериите на Маастрихт за номинална конвергенция) е за равнище на безработица – за България за 2019 г. този показател е с размер 4,2%, като предвижданията са за увеличаване на безработицата до 5,8% за 2020 г. Салдото по текущата сметка за 2019 г. е положително и прогнозата за 2020 г. е за салдо в размер на 3,5% спрямо БВП. Като неблагоприятен фактор за конкурентоспособността на икономиката се сочи значителното увеличаване на номиналните разходи за труд на единица продукция през последните години и по-конкретно 13,5% увеличение за 2017 г., 18,3% за 2018 г. и 18,9% за 2019 г.

Европейската комисия обръща внимание на факта, че България остава гържавата в ЕС с най-енергоемка икономика – нуждае се от енергия в пъти повече от средното равнище за ЕС (като същевременно произвежда в пъти повече въглеродни емисии). Понастоящем българската икономика изразходва 3,6 пъти повече енергия за единица продукция в сравнение със средната стойност за ЕС. Обръща се внимание и на много големите регионални различия в гържавата. Като пример на първо място се сочи фактът, че регионът на София произвежда почти половината (по-

Фигура 1. БВП на човек от населението в България в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

Европейски съюз

вече от 47%) от БВП и равнището на БВП на човек от населението е почти два пъти повече от другите региони на България.

Стратегическата цел на България е повишаване стандарта на живот и в този смисъл членството в ЕС и еврозоната следва да се разглеждат като средствата за постигане на реална конвергенция с развити европейски икономики. Затова основните показатели за реална конвергенция, респективно промяната им през годините, имат особено голямо значение в рамките на този анализ. Изследване представя най-важните фактори за реална конвергенция на българската икономика в европейската (Kirova, 2020).

Основни показатели по отношение на реална конвергенция са: брутен вътрешен продукт на човек от населението (GDP per Capita) и производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час (Labor Productivity – EUR per Hour Worked). Данните за България за периода 2012 – 2019 г. разкриват благоприятна тенденция. Графиката за България (фигура 1) е изградена въз основа на Eurostat данни за БВП на човек в съответствие с паритет на покупателната сила ППС (Purchasing Power Adjusted GDP per Capita) и показва увеличение от 12 000 EUR за 2012 г. до 16 400 EUR за 2019 г.

По-важно е сравнението с другите държави в ЕС и еврозоната, както и със средните стойности в това отношение, и то ще бъде представено в заключителната част. Данните за България на Eurostat за производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час, разкриват също благоприятна тенденция – 5,31 EUR за 2009 г., достигайки 7,04 EUR за 2019 г. Същевременно, сравнението с показателите на другите държави от съюза и средните стойности в това отношение представят недобра картина.

България изпълни редица *предварително поставени изисквания* преди датата 10 юли 2020 г., като едно от тях предизвика най-много спорове и дискусии. Става въпрос за *условието относно валутния курс,*

което трябваше и беше законодателно оформено преди приемането на България в подготвителния механизъм. Съгласно споразумението, *България се присъединява към ERM II с валутен борд без промени в рамката.* Според правилата на подготвителния механизъм, националната валута на присъединилата се държава има централен курс към EUR, съгласуван с ЕЦБ и в случая с България той остава *непроменен съгласно българското законодателство за валутния борд EUR/BGN = 1,95583.* Новото положение, *което произтича от правилата на ERM II,* е относно допустими пазарни колебания около централния фиксиран курс в рамките на +/- 15%. Това означава допустим толеранс за курса на българския лев в рамките на EUR/BGN = 2,24920 и EUR/BGN = 1,66246 – т.нар. задължителни интервенционни курсове (Compulsory Intervention Rates). Смисълът е, че при достигането им автоматично се задейства валутна интервенция от страна на ЕЦБ и БНБ с оглед да не се допусне преминаване на двете пределни равнища на валутния курс. Важно е да се подчертае, че няма никаква промяна относно действащата рамка на валутния борд от въвеждането му в България. Има само включено задължителното и валидно за всяка присъединила се към ERM II държава изискване за допустими лимити за отклонение на пазарния курс спрямо централния. Това законодателно оформено положение не се предвижда да бъде практически използвано и валутният курс ще бъде EUR/BGN = 1,95583 и при влизане на България в еврозоната след периода на пребиваване в подготвителния механизъм.

В случая е много важно да бъдат представени ангажиментите (Post-Entry Commitments), които е поела да изпълнява България след присъединяването си към ERM II. *Ангажиментите в качествен аспект* са в различни сфери и основните могат да бъдат обобщени по следния начин. На първо място е ангажиментът относно *макропродуценталните политики и кредитополучателите.* Макро-

Европейски съюз

пруденциалните политики в една икономика имат за цел да подпомагат и осигуряват финансовата стабилност и в това отношение упълномощените институции в България трябва да работят относно прецизиране на изискванията към кредитополучателите. Формулирани са задачи относно *подобряване на надзора и регулирането на небанковия финансов сектор* с оглед гарантиране на неговата устойчивост. Прецизирането на *рамката за несъстоятелност* включва идентифициране на слабости и извършване на необходими юридически и организационни промени в това отношение. *Управлението на държавните предприятия* в България трябва да бъде съобразено с добрите международни практики и по-конкретно националното законодателство да се съгласува с изискванията на ОИСР. Чрез транспониране на конкретни директиви на ЕС *мерките срещу прането на пари* трябва да бъдат включени в законодателството на България – означава на практика засилване на тези мерки и ясно идентифициране на рисковете в това отношение.

Съгласно договорености, началната дата на тясното сътрудничество между ЕЦБ и БНБ е 1 октомври 2020 г. и от тази дата ЕЦБ започна да осъществява пряк надзор над пет банки в България (и осем банки в Хърватия). Директният надзор е над системно значими банки (банки, които са част от значими банкови групи) и за България това са: Уни-Кредит Булбанк, Банка ДСК, Обединена Българска Банка, Юробанк и Райфайзен България (статутът подлежи на преразглеждане всяка година). ЕЦБ събира такси от тези банки за надзорната си дейност. ЕЦБ ще отговаря за наблюдение и над по-малко значимите банки, които остават обект на директен надзор от БНБ. Включването в Банковия съюз означава и че от 1 октомври 2020 г. БНБ чрез банковия надзор става пълноправен член на Единния надзорен механизъм SSM (Single Supervisory Mechanism), който е важна институция на еврозоната. България се включва и в Единния механизъм за реструктуриране SRM (Single

България в еврозоната

Resolution Mechanism). Този механизъм е създаден с оглед евентуално необходимо реструктуриране на банки и е вторият основен стълб в Банковия съюз. България поема финансови ангажименти във връзка с участието си в Банковия съюз – първоначална вноска и периодични вноски от страна на банките.

За България *първото сравнение е естествено да бъде с Хърватия* и затова ще бъдат представени икономически показатели за хърватската икономика, съответно степенята ѝ на готовност за Европейския паричен съюз.

След края на Втората световна война Хърватия става част от социалистическа Югославия. През 1991 г. е вече самостоятелна държава, обявявайки политическа независимост. През 1992 г. е приета за член на ООН (месец май), на МВФ и Световната банка (декември). През (ноември) 2000 г. Хърватия се присъединява към Световната търговска организация, а през 2009 г. – към НАТО. През (юли) 2013 г. Хърватия е приета в Европейския съюз. Само седем години по-късно държавата реализира стремежа си да стане част от паричния съюз чрез включването си в подготвителния механизъм ERM II. Към декември 2020 г. Хърватия не членува в Шенгенската зона и ОИСР.

Хърватия има около 4,1 млн. население. *Структурата на икономиката* разкрива голяма зависимост на БВП от сферата на услугите – тази сфера формира около 70% от БВП, като само туризмът има 15%-17% дял. Промислеността формира малко повече от 26% от БВП (значителен дял се пада на корабостроене) и 3,7% формира селското стопанство. По данни на Хърватската централна банка за 2019 г. БВП на Хърватия е в размер на почти 54 млрд. EUR (*Croatian National Bank Statistical Data*). По данни на Eurostat икономическият растеж за 2019 г. е 2,9%, но за 2020 г. се предвижда намаляване на БВП с -9,6%. Същевременно, прогнозата е за възстановяване на хърватската икономика през 2021 г. Съгласно конвергентния доклад от юни 2020

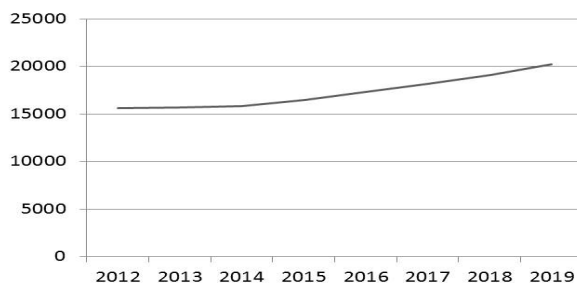
Европейски съюз

г. (*Convergence Report 2020*), инфлацията в хърватската икономика за 2019 г. е 0,8%. Съотношението на бюджетния дефицит спрямо БВП бележи значителни промени за последните десет години. Рекорден бюджетен дефицит Хърватия има за 2011 г. в размер на -7,9% от БВП, като в следващите години започва да намалява. За 2018 г. е регистриран излиък в размер на 0,2% от БВП, за 2019 г. съотношението е 0,4% (прогнозата е за дефицит до -6,5% за 2020 г.). Държавният дълг на Хърватия спрямо БВП започва да превишава 60%, считано от 2011 г. (64,4%), като от 2013 г. в продължение на четири последователни години е над 80% спрямо БВП. Считано от 2017 г., това съотношение пада под 80% и по-конкретно 77,8% за 2017 г., 74,7% за 2018 г. и 72,8% за 2019 г. За 2020 г. предвиждането е за значително влошаване на съотношението държавен дълг спрямо БВП до 86,6%. Изводът е, че *Хърватия има устойчив проблем относно размера на държавния дълг*, който трябва да бъде приведен в съответствие с определения критерий за номинална конвергенция преди присъединяването към еврозоната. Дългосрочните лихвени проценти са в рамките на изискванията съгласно референтната стойност и по-конкретно 1,3% за 2019 г. и 0,9% за 2020 г. Равнището на безработицата към октомври 2020 г. е 8%. Салдото по текущата сметка на Хърватия към юни 2020 г. е положително в размер на 2,5% от БВП. Показателят номинални разходи за труд на единица продукция се променя по-скоро благоприятно, доколкото за 2017 г. и 2018 г. е с отрицателна

стойност, респ. -3,9% и -2,1%, като за 2019 г. бележи минимално увеличение до 2,5%.

Показателите за реална конвергенция на Хърватия според данни на Eurostat са следните. БВП на човек от населението в съответствие с паритет на покупателната сила се увеличава от 15 600 EUR за 2012 г. до 20 200 EUR за 2019 г. Производителността на труда, измерена чрез EUR на изработен час, също се подобрява – 11,84 EUR за 2009 г. до 13,55 EUR за 2019 г.

Много важен е въпросът за *поетите ангажименти от страна на Хърватия след приемането ѝ в подготвителния механизъм ERM II*. Основният проблем на Хърватия е от количествен характер и по-конкретно показатели относно състоянието на публичните финанси. Според един от Маастрихтските критерии, държавата – кандидат за еврозоната, трябва да поддържа съотношение държавен дълг/БВП до 60%, а за Хърватия този показател за 2020 г. се очаква да бъде повече от 86% (налице е влошаване на този показател спрямо 2018 г. и 2019 г.). Бюджетният дефицит за 2020 г. се очаква да достигне -6,5% спрямо БВП. Освен изпълнение на количествените критерии от Маастрихт, Хърватия е поела и други важни ангажименти в качествен аспект. На първо място, относно макропродуценталните политики и прецизиране на изискванията към кредитополучателите. Управлението на държавните предприятия в Хърватия трябва да бъде съобразено с добрите международни практики в това отношение, а качеството на статистическата информация – подобре-

Фигура 2. БВП на човек от населението в Хърватия в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

но. Мерките срещу прането на пари следва да преминават на по-високо равнище чрез транспониране на определени директиви на ЕС в националното законодателство. Изисква се също така да бъде постигнато намаляване на административни и финансови тежести върху бизнеса в Хърватия.

Част втора. Опитът на вече присъединили се към еврозоната държави

2.1. Какво показва опитът на Естония, Латвия и Литва

Причините, поради които тези три държави са включени в настоящия анализ и **сравнението с тях е от първостепенен практически интерес за България**, са главно две. Първата причина е, че присъединяването на Естония, Латвия и Литва към еврозоната стана след прилагане в продължение на години на валутен борд или бордоподобен паричен режим (Латвия). На второ място, в началото на 90-те години на 20-и век балтийските държави и България поеха по своя път към изграждане на инфраструктура на пазарна икономика със сходни икономически показатели, като и четирите бивши социалистически държави тогава бяха в състояние на политически хаос. При много близки изходни позиции, в средата и края на второто десетилетие на 21-ви век разликите са значителни и не в полза на България. Авторът има самостоятелно изследване относно политики и мерки в трите балтийски икономики за периода от началото на 90-те години на 20-и век до средата на второто десетилетие на 21-ви век, в което дава отговор на въпроса кои фактори са в основата на успешното развитие на тези държави, изпреварили значително България по резултати (*Статева, 2015*).

Естония е с население 1,3 млн. жители. Обявява независимост от бившия СССР през август 1991 г. и през 1992 г. се присъединява към МВФ, а през 1999 г. и към Световната

търговска организация. През 2004 г. Естония е вече член на НАТО и ЕС. През 2007 г. е включена в Шенгенската зона, а през 2010 г. в ОИСП. На 1 януари 2011 г. Естония първа от трите балтийски държави се присъединява към еврозоната *след шестгодишен престой в подготвителния механизъм ERM II*.

Тази най-малка от трите балтийски икономики е една от най-динамичните и модерните в света. Високотехнологичните компании формират 15% от БВП, вече госта години функционира електронно правителство и тази наричана „дигитална“ или е-икономика е сред лидерите в света на технологиите. Според Eurostat, икономическият растеж за 2019 г. е 5%, но се очаква спад в размер на -4,6% в края на 2020 г. В резултат на ефекти на коронакризата. Същевременно се предвижда бързо икономическо възстановяване през 2021 г. и увеличаване на БВП с 6,2%. Инфлацията е 2,3% за 2019 г. и очакванията са за -0,5% за 2020 г. Равнището на безработица е 4,4% за 2019 г., но в края на 2020 г. увеличението ще бъде до 7,5%. За 2019 г. бюджетът е приключил с излишък в размер на 0,1% спрямо БВП, но в края на 2020 г. се очаква да се регистрира дефицит -5,9%. Стойностите на показателя държавен дълг спрямо БВП е в основата на важен извод за естонската икономика, но той всъщност се отнася и за трите балтийски икономики. Те поддържат нисък публичен дълг и това се приема за един от ключовите фактори за сравнително краткия преход от планова към пазарна икономика, както и за краткия период на рецесия след началото на 2008 г. *Естония и другите две балтийски икономики не бяха въввлечени в дълговата спирала на Европа, те не преминаха през дългова криза въпреки всички финансови и икономически трудности за Европа и света* в условията на кризата след 2008 г. Държавният дълг на Естония като процент от БВП след включването в еврозоната е 9,8% за 2012 г. Най-голяма стойност за последните повече от десет години този показател достига за 2014 г. и по-конкретно – 10,6%. За 2018 и 2019 г. е 8,4%, а за 2020 г. се очаква да бъде 17,2%.

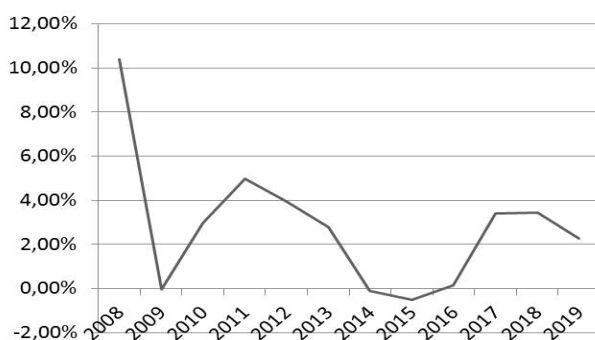
Европейски съюз

От особено значение е въпросът за темпа на инфлация в естонската икономика след присъединяването към еврозоната. По данни на Eurostat за 2007 г. и 2008 г. инфлацията в Естония е висока, съответно 9,57% и 10,39%, но в следващите години значително намалява. За 2010 г. средногодишният инфлационен темп е 2,98%, като за първата година след присъединяването към еврозоната 2011 г. инфлацията достига 4,99%. Следва намаляване на инфлационния темп през следващите години и това е видно на графиката (фигура 3).

Показателите за реална конвергенция на Ес-

г. обявява политическа независимост от бившия СССР и още следващата година става член на МВФ, а няколко години по-късно – и на Световната търговска организация (1999 г.). През 2003 г. е включена в Шенгенската зона, а през 2004 г. Латвия става член на НАТО и ЕС. На 1 януари 2014 г. вече е член на еврозоната след престой в подготвителния механизъм *ERM II* повече от осем години. През юли 2016 г. Латвия става член на ОИСР.

В процеса на системна трансформация Латвия преминава през сериозни финансови и икономически трудности, но не попада в дълго-

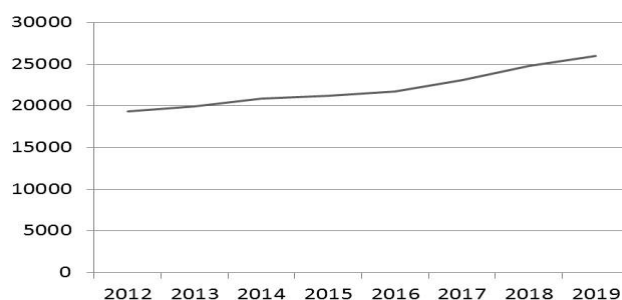

Фигура 3. Средногодишен темп на инфлация в Естония за периода 2008 – 2019 г.

тония съгласно Eurostat са следните. БВП на човек от населението в съответствие с паритет на покупателната сила се увеличава от 19 300 EUR за 2012 г. до 26 000 EUR за 2019 г. Увеличава се и производителността на труда, измерена чрез EUR на изработен час – от 11,84 EUR за 2009 г. до 15,31 EUR за 2019 г.

Латвия има 2,2 млн. население. През 1991

вата криза в ЕС, успява да съхрани бордопобния паричен режим и фиксирания валутен курс и с цената на извършена вътрешна девалвация, съответно ефектите от такава мярка в националната икономика, постига икономически растеж 4,8% за 2012 г. и 4,2% за 2013 г., ставайки първенец в ЕС и за двете години по този показател. По данни на Eurostat, икономически-

Фигура 4. БВП на човек от населението в Естония в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

Европейски съюз

те показатели за Латвия са следните. Икономически растеж 2,1% за 2019 г. В края на 2020 г. спадът на БВП се очаква да бъде -5,6%. Инфлационният темп за 2019 г. е 2,1%, а в края на 2020 г. се очаква да бъде 0,3%. Равнището на безработица за 2019 г. е 6,3%, а за 2020 г. очакванията са за увеличение до 8,3%. Бюджетният дефицит и държавният дълг като процент от БВП в продължение на доста години са в рамките на критериите от Маастрихт. За 2019 г. бюджетният дефицит спрямо БВП е -0,6%, но прогнозата е за увеличаване на дефицита за 2020 г. до -7,4%. Държавният дълг спрямо БВП вече доста години е под 40% от БВП – за 2019 г. е 36,9%, но за 2020 г. се очаква това съотношение да достигне 47,5%.

Как се променя темпът на инфлация в латвийската икономика след присъединяването към еврозоната януари 2014 г.? По данни на Eurostat, за 2012 г. и 2013 г. инфлационният темп е съответно 2,3% и 0,0%. За първата година след присъединяването средногодишният темп на инфлация е 0,7%, а за 2015 г. е 0,2%. Графиката, която следва (фигура 5), показва развитието на инфлационните процеси в латвийската икономика за времевия период 2012 – 2019 г.

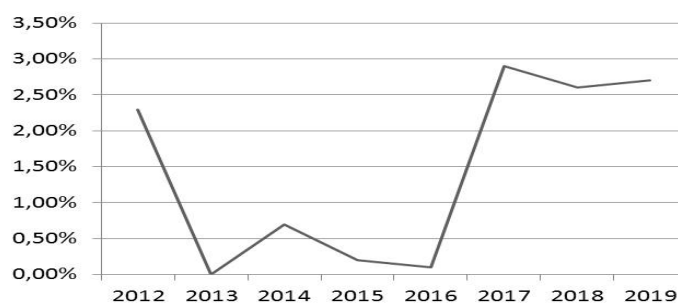
Какви са показателите за реална конвергенция на Латвия? БВП на човек от населението в съответствие с паритет на покупателната сила за 2012 г. е 15 700 EUR, достигайки 21 600 EUR за 2019 г. Производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час 9,47 EUR за 2009 г. и достига 12,32 EUR за 2019 г.

България в еврозоната

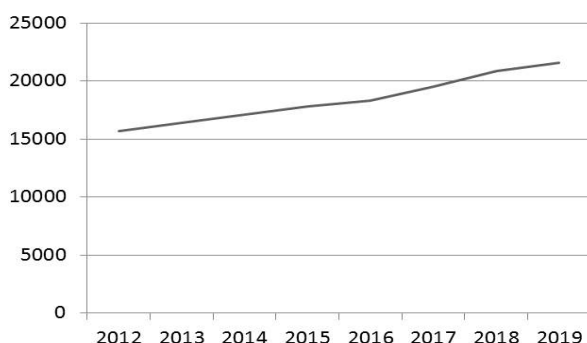
Литва е най-голямата от трите балтийски икономики с население около 2,8 млн. В средата на 1990 г. тя става първата държава, обявила независимост от бившия СССР. През 1992 г. вече е член на МВФ, а от май 2001 г. – и на Световната търговска организация. През 2004 г. Литва става член на НАТО и ЕС, а от 2007 г. – и на Шенгенската зона. От 1 януари 2015 г. държавата се включва в еврозоната след *почти десет години престой в подготвителния механизъм ERM II*. Литва е единствената държава от ЕС, присъединила се към еврозоната от втори опит (На 16 май 2006 г. след 2-годишен престой в ERM II получава официално отказ с аргумент, изтъкнат от ЕК, за неспазване на инфлационния критерий). През юли 2018 г. Литва се присъединява към ОИСР.

Структурата на икономиката на Литва включва голяма зависимост от сектора на услугите – 61,56% от БВП за 2019 г. е формиран в този сектор (само финансовите и застрахователни услуги, заедно със сектора на недвижимите имоти формират 20% от БВП). Промислеността за същата година е формирала 25,27% от БВП и селското стопанство – почти 3%.

Като важен се оценява фактът, че трите балтийски икономики се присъединяват към ЕС със 100% зависимост от руски енергийни източници. Пробивът в това отношение е направен в Литва и това не е случайно – консумацията на природен газ в тази държава формира 61% от целия газов пазар на бал-

Фигура 5. Средногодишен темп на инфлация в Латвия за периода 2012 – 2019 г.

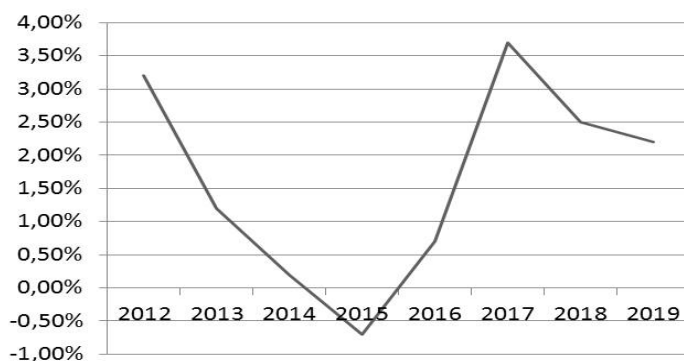

Фигура 6. БВП на човек от населението в Латвия в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

тийските държави. От януари 2015 г. започва да функционира терминал за втечен газ в Клайпеда (самофинансиран от Литва), който осигурява 75% от нуждите от природен газ на трите балтийски държави. Така за първи път от началото на 2015 г. балтийските икономики започват да получават природен газ от неруски източник (от Норвегия) чрез терминала за втечен газ в Литва.

Икономическите показатели за Литва, по данни на Eurostat, към настоящия момент представят следната картина. Икономически растеж за 2019 г. 4,3% и предвиждан спад за 2020 г., след което бързо възстановяване през 2021 г. Инфлацията за 2019 г. е 2,2%, а за 2020 г. се предвижда 1,3%. Равнището на безработица е 6,3% за 2019 г., като прогнозата е за увеличаване за 2020 г. до 8,9%. След регистриран бюджетен дефицит в размер на -0,3% от БВП за 2015 г., в следващите години бюдже-

тът приключва с излишък, който по-конкретно е 0,6% от БВП за 2018 г. и 0,3% от БВП за 2019 г. Същевременно, за 2020 г. прогнозата е за бюджетен дефицит в размер на -8,4% от БВП. Литва, също като другите две балтийски икономики, не е имала и няма проблеми с публичния дълг за доста дълъг период от време. Литва не попада в дълговата спирала на ЕС и дори през годините на глобалната финансова криза с начало 2008 г., държавният ѝ дълг е бил под 60% от БВП и по-конкретно: 14,6% от БВП за 2008 г., 42,6% за 2015 г., 39,7% за 2016 г., 39,1% за 2017 г., 33,8% за 2018 г., 35,9% за 2019 г. За 2020 г. прогнозата е за 47,2%. Текущата сметка на платежния баланс приключва с дефицит в размер на -1,1% спрямо БВП за 2016 г., но следващите години неизменно приключва с излишък – за 2019 г. този излишък е в размер на 3,3% от БВП, за 2020 г. прогнозата е отново за излишък в размер на 4,6% от БВП.

Фигура 7. Средногодишен темп на инфлация в Литва за периода 2012 – 2019 г.

Инфлацията в Литва е на ниски равнища и това положение не се е променило след включването на държавата в еврозоната от януари 2015 г. По данни на Eurostat, за периода 2012 – 2014 г. инфлацията е съответно 3,2%, 1,2% и 0,2%. За първата година след присъединяването (2015 г.) Eurostat отчита дефлация -0,7%. Графиката (фигура 7) показва развитието на инфлационните процеси в Литва за периода 2012 – 2019 г.

Показателите за реална конвергенция в Литва според Eurostat са следните. БВП на човек от населението в съответствие с паритет на покупателната сила за 2012 г. – 18 200 EUR и 25 500 EUR за 2019 г. Производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час – 10,10 EUR за 2009 г. и 13,32 EUR за 2019 г.

2.2. Какво показва опитът на Словения и Словакия

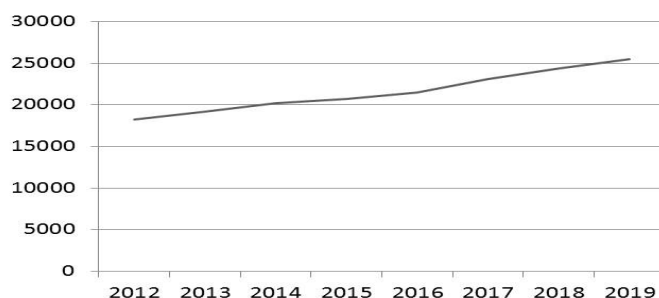
Словения е била част от Югославия, от която след разпадането ѝ се създават няколко независими държави и Словения е една от тях. Обявява независимост през 1991 г. и за по-малко от двадесет години извършва забележителна трансформация на икономиката си и става част от ЕС и еврозоната. Опитът на Словения в това отношение е несъмнено история на успех – това е държавата с най-висок стандарт на живот в Централна и Източна Европа. В процеса на системна трансформация Словения е трябвало да се справя с огромни институционални проблеми във връзка със създаването на политическа, правна, парична и административна основа на независима държава с пълноценно функционираща пазарна икономика и този опит заслужава сериозно внимание (Pleskovic and Sachs, 1994).

Словения придобива политическа независимост през 1991 г. и още следващата година се присъединява към ООН (май 1992 г.) и МВФ (декември 1992 г.). Член на Световната търговска организация става през юли 1995

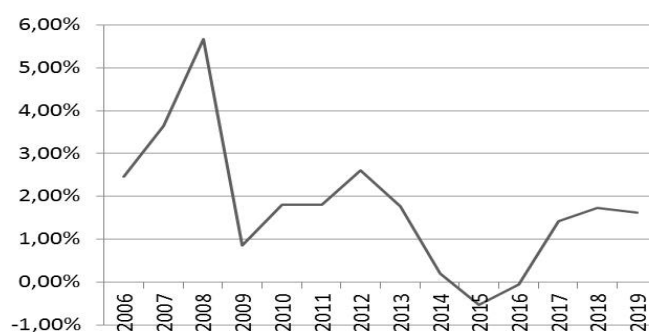
г. През 2004 г. Словения се включва в НАТО (март 2004 г.) и ЕС (май 2004 г.). По-малко от два месеца след приемането на държавата в ЕС, и по-точно на 28 юни 2004 г., държавата е приета в подготвителния механизъм на еврозоната ERM II. През 2006 г. е взето решение за присъединяване на Словения към еврозоната след благоприятен конвергентен доклад на ЕК и ЕЦБ. Така, след по-малко от три години като член на ЕС, Словения се включва в еврозоната от 1 януари 2007 г. Приета е в Шенгенското пространство през декември 2007 г. и в ОИСП през юни 2010 г. **Това е история за забележителна политическа и икономическа последователност в реализиране на стремежа за сближаване с развити европейски икономики.**

Словения има около 2 млн. население. Структурата на икономиката включва формиране на повече от 60% от БВП в сферата на услугите, повече от 30% в промишлеността и 5,5% в селското стопанство. Икономиката на Словения се характеризира като силно отворена, като обемът на външната търговия (износ и внос) е в размер на 120% от БВП. По данни на Eurostat, икономическият растеж за 2019 г. е 3,2%, като за 2020 г. прогнозата е за значителен спад в резултат на ефекти на коронакризата до -7,1%, но бързо възстановяване през 2021 г. Инфлационният темп е нисък – 1,7% за 2019 г. и 0,0% за 2020 г. Бюджетът за 2019 г. е приключил с излиък в размер на 0,5% от БВП, но за 2020 г. се очаква бюджетен дефицит до -8,7%. Безработицата е 4,5% в края на 2019 г. и прогнозата е за 5% за 2020 г. Съотношението държавен гълг/БВП вече повече от пет години е над допустимото от 60% за ЕС и по-конкретно – 82,6% за 2015 г. и 65,6% за 2019 г. и се очаква да достигне 82,8% за 2020 г.

По данни на Eurostat, средногодишният темп на инфлация в Словения за 2007 г. е 3,65%, а за 2008 г. 5,67%. В следващите години инфлационният темп е под 2% (с изключение на 2012 г., когато достига 2,60%). Графиката (фигура 9) показва развитието

Фигура 8. БВП на човек от населението в Литва в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

Фигура 9. Средногодишен темп на инфлация в Словакия за периода 2006 – 2019 г.

на инфлационните процеси в Словакия за периода 2006 – 2019 г.

По отношение на показателите за реална конвергенция Словакия се представя най-добре в сравнение с другите държави от Централна и Източна Европа, членуващи в ЕС. БВП на човек от населението в съответствие с паритета на покупателната сила за 2012 г. е 21 500 EUR и 27 200 EUR за 2019 г. Производителността на труда, измерена чрез EUR на изработен час, е със стойности 18,91 EUR за 2012 г. и 22,70 EUR за 2019 г.

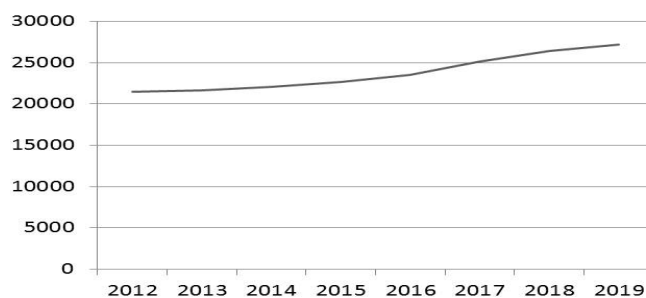
След разпадането на Чехословакия Словакия става официално независима държава на 1 януари 1993 г. На същата дата става член на МВФ. Дни след това – на 19 януари 1993 г., държавата е приета в ООН. Две години по-късно (1 януари 1995 г.) Словакия се присъединява към Световната търговска организация. През септември 2000 г. е вече член на ОИСР, а от април 2003 г. – и на Шенгенското пространство. През март 2004 г. Словакия е приета в НАТО и само след около месец –

от 1 май 2004 г., държавата се присъединява към ЕС. В края на ноември 2005 г. Словакия е включена в подготвителния механизъм на еврозоната ERM II и от 1 януари 2009 г. е пълноценен член на паричния съюз.

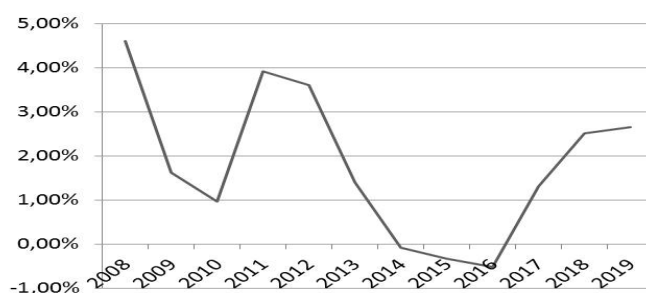
Словакия има почти 5,5 млн. население. Структурата на икономиката показва, че за 2019 г. повече от 58% от БВП е формиран в сферата на услугите (на първо място са туристическите услуги), почти 29% в промишлеността и 2,53% в селското стопанство. По данни на Eurostat, икономическите показатели са следните. Икономически растеж 2,3% за 2019 г., предвиждан спад до -7,5% за 2020 г. и бързо възстановяване през 2021 г. Инфлационен темп 2,8% за 2019 г. и 2% за 2020 г. Равнището на безработица за 2019 г. е 5,8%, но за 2020 г. ще се увеличи до 6,9%.

По данни на Eurostat, инфлацията в Словакия за 2008 г. е 4,6%, като следващата година 2009 г., която е първа от пълноценното членство в еврозоната, намалява до 1,62%. В следващите години инфлацията е на ниски

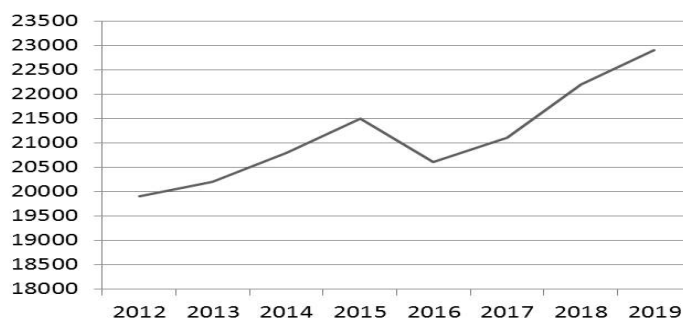

Фигура 10. БВП на човек от населението в Словения в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

Фигура 11. Средногодишен темп на инфлация в Словакия за периода 2008 – 2019 г.

Фигура 12. БВП на човек от населението в Словакия в съответствие с ППС за периода 2012 – 2019 г. (EUR)

нива, с изключение на 2011 г. и 2012 г., когато е съответно 3,92% и 3,61%. Графиката (фигура 11) показва развитието на инфлационните процеси в словашката икономика за периода 2008 – 2019 г.

Данните от Eurostat за двата основни показателя за реална конвергенция на Словакия са следните. БВП на човек от населението в съответствие с паритета на покупателна сила е 19 900 EUR за 2012 г. и 22 900 EUR за 2019 г. Производителността на труда, изме-

рена чрез EUR на изработен час, се увеличава от 14,86 EUR за 2009 г. до 18,66 EUR за 2019 г.

Заклучение

Присъединяването към ERM II и Банковия съюз е нова стъпка към интегрирането на България в ЕС и на практика към пълноценно сближаване с развити европейски икономики. Това е развитие със стратегическо значение и в икономически и политически план ще бележи следващите години за България.

Европейски съюз

Настоящото изследване, което включва в сравнителен план икономически показатели в развитие на вече присъединили се към Европейския паричен съюз бивши социалистически държави (Естония, Латвия, Литва, Словения и Словакия), както и на Хърватия, също вече член на подготвителния механизъм за паричния съюз, е в основата на някои обобщаващи изводи и сравнения, които са важни за България.

Становището на автора в спора за или против присъединяването на България към еврозоната е, че най-силна е позицията на конкретните данни. Икономическият и политическият облик на петте държави в настоящото изследване, вече присъединили се към еврозоната и сравняването с които има най-голям практически интерес за България, представя характеристики, към които стремежът е не просто желателен, но и необходим.

Стратегическите избори, които са направени още в началото на 90-те години на 20-и век и в петте държави от Централна и Източна Европа и **забележителната последователност**, с която са вървели по пътя към реализиране на целите за същностни реформи, са в основата на успехите, които са несъмнени. **Политическата воля, силна и неотклонна, се превръща в мотивация за икономически успехи.** Тези бивши социалистически държави са платили висока цена за придобиване на политическа независимост в началото на 90-те години, платили са висока цена на прехода от планова към пазарна икономика и, присъединявайки се към еврозоната, са приели да плащат и цената за солидарността в рамките на един проблематен съюз. Целта е реална конвергенция с развити европейски икономики и повишаване на стандарта на живот.

Авторът приема, че най-важните изводи в случая касаят ефекти на присъединяването върху темпа на инфлацията във всяка една икономика и показателите за реална конвергенция.

Данните от Eurostat за средногодишен инфлационен темп за госта дълъг времеви пе-

риод и съответно графиките, изградени въз основа на тези данни, показват, че влиянието на въвеждането на еврото върху общото ценово равнище в приемащите държави, е по-скоро незначителен. Научно изследване разграничава ефекта върху общото ценово равнище и ефекта върху различни стокови групи и услуги, както и според вида на търговските обекти (*Билянски, 2017*). Според автора на това изследване, в държавите от последващи присъединявания към еврозоната ефектът върху цените е преобладаващо в сферата на услугите. В тези държави делът на продуктовете групи, включително услуги, при които се отчита инфлация в резултат на приемането на еврото, е твърде малък – 11,3% за Естония, 10,8% за Латвия, 6,3% за Литва, 4% за Словакия и 2,6% за Словения. С оглед вече съществуващи опасения в България за повишаване на потребителските цени в резултат на преход към еднината европейска валута, се препоръчва добре конструирана политика с различни елементи и мерки, сред които е особено важно въвеждане на достатъчно дълъг период за обявяване на двойни цени – в национална валута и в евро. За петте бивши социалистически държави, вече присъединили се към еврозоната, този период е бил от десет месеца (Литва) до една година и шест месеца (Словения). В Естония периодът на двойни цени е продължил една година, в Латвия една година и три месеца, в Словакия една година и пет месеца.

Данните от Eurostat за показателя *БВП на човек от населението* в съответствие с паритет на покупателната сила показват, че Словения се справя най-добре в това отношение, следвана от Естония. България е достигнала 49,69% от средното равнище за еврозоната и 52,73% от средното за ЕС. *Сравнението за всички седем държави със средните стойности за ЕС и Европейския паричен съюз показва, че някои държави (на първо място България) предстои да извървят още дълъг път.*

Почти същото е подреждането по отношение на втория показател относно реална

Европейски съюз

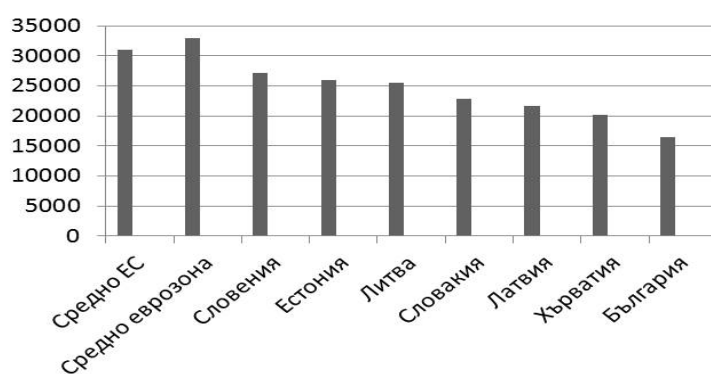
конвергенция – производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час. България е достигнала 18,36% от средното равнище за еврозоната и 21,22% от средното за ЕС.

Данните и графиките показват, че средните стойности за БВП на човек според паритет на покупателната сила и производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час, са по-високи за еврозоната в сравнение с тези на целия ЕС. БВП на човек

България в еврозоната

с развити европейски икономики, съответно повишаване на стандарта на живот.

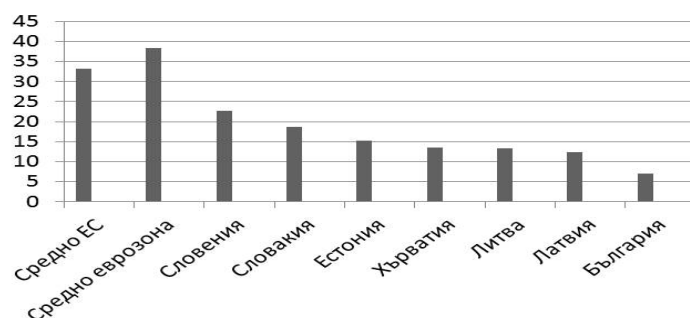
През септември 2020 г. бяха публикувани резултатите за *Индекс за социалния прогрес SPI (2020 Social Progress Index)*, създаден и обявяван от американска неправителствена организация Social Progress Imperative. Въз основа на повече от 50 критерии, разпределени в три измерения (основни човешки потребности, благосъстояние и възможности за прогрес),

Фигура 13. БВП на човек от населението (EUR) в съответствие с ППС – сравнение за 2019 г.

според паритет на покупателната сила за 2019 г. средно за ЕС е 31 100 EUR, а средната стойност за еврозоната е 33 000 EUR. Производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час средно за ЕС, е 33,17 EUR, а за еврозоната 38,33 EUR. Становището на автора е, че участието на България в ЕС и еврозоната следва да се разглежда като най-мощното средство за сближаване

индексът оценява откъд макроикономическите показатели и показва доколко добрите икономически показатели и на практика икономическият успех се превръща в обществен напредък в една държава. България е на 43-а позиция от общо 163 държави, включени в класацията. При среден резултат за всички участващи държави 64,24, България получава 79,86 (0-100). Къде са в тази класация държави

Фигура 14. Производителност на труда, измерена чрез EUR на изработен час – сравнение за 2019 г.

Европейски съюз

вите, включени в настоящото изследване? *Словения е на 22-ра позиция с 87,71, Естония е на 24-а позиция с 87,26, Литва – на 32-ра позиция с 83,97, Латвия – на 35-а позиция с 83,19, Словакия – на 36-а позиция с 83,15 и Хърватия – на 39-а позиция с 81,92.* И шестте държави имат по-добър резултат от България и съответно са на по-предна позиция, но България е в първите 25% по резултат, който е доста над средния за всички участващи държави.

Европейският паричен съюз представлява нехомогенно икономическо пространство и често е определен като проблемен съюз. Същевременно, *курсът към готовност за включване в паричен съюз с развити европейски икономики съдържа огромен потенциал за развитие* и като естествено следствие по пътя на реална конвергенция на българската икономика в европейската може да се определи процесът на увеличаване на цени и доходи. *В това отношение е добре да се има предвид развитието в други бивши социалистически държави*, чийто опит в това отношение е представен в настоящото изследване. Присъединяването към Банковия съюз също може да се разглежда като част от естествен процес – в случая на пълноценно приобщаване към добрите европейски банкови стандарти, доколкото преобладаващата част от банковия сектор в България се състои от банки, които са част от големи европейски банкови групи. Участие в банковия съюз включва финансови ангажменти от българска страна – вече направена първоначална вноска в размер на 81,01 млн. EUR в Европейския фонд за реструктуриране, откриване на кредитна линия към същия фонд на този етап в размер на 113,5 млн. EUR и задължение за годишни вноски за административни разходи от страна на българските банки в Европейския фонд за реструктуриране и такси за банков надзор към Единния надзорен механизъм.

Ползите за България от включването в ERM II и Банковия съюз са не само в перспектива, те вече са налице като силни поло-

жителни сигнали. Такива са примерно благоприятните условия на договореното суап споразумение между ЕЦБ и БНБ, огромният интерес от страна на инвеститори към емитираните от България облигационни заеми през септември 2020 г. и съответно много изгодните условия, повишаването на кредитния рейтинг на България от агенцията Moody's през октомври 2020 г. (гългосрочен рейтинг, повишен до Baa1 Stable от Baa2 Positive). Държавният облигационен заем с 10-годишен срок е с 0,4% лихва, а този с 30-годишен срок с около 1,4% лихва – това са изключително изгодни характеристики, които най-общо показват доверие към България от страна на финансовите пазари. Положителните сигнали от включването на България в подготвителния механизъм на еврозоната и Банковия съюз са много окуражаващи, но предстои дълъг път в труден период – за България, за ЕС и за света. **Ефектите на коронакризата в икономически и социален аспект са сериозни, но преодоляването им е по-поносимо като част от съюз и това потвърждава правилността на взетите и прилагани от България решения за по-нататъшна интеграция в ядрото на ЕС. Очакваният рестарт на различни равнища в резултат на коронакризата съдържа потенциал за развитие и България в момента е с много добри позиции да се включи и да се възползва, но и да допринесе в развитието на новите тенденции.**

Цитирани източници:

Биянски, В., 2017. Влиянието на приемането на евро в върху инфлацията в страните от еврозоната. Поуките за България, Тринадесета международна научна конференция на тема „Членството на България в Европейския съюз: девет години по-късно. София, ИК – УНСС, с. 76-85.
(Bilyanski, V., 2017. Vliyanieto na priemaneto na evroto varhu inflatsiyata v stranite ot evrozonata.

Poukite za Bulgaria, Trinadeseta mezhdunarodna nauchna konferentsia na tema „Chlenstvoto na Bulgaria v Evropeyskia sayuz: devet godini pokasno. Sofia, IK – UNSS, s. 76-85)

Статева, Й., 2015. Балтийските икономики и очертаваният път за присъединяване към Европейския паричен съюз. *Икономически изследвания*, Книга 1, с. 37-65.

(Stateva, Y., 2015. Baltiyskite ikonomiki i ocher-taniyat pat za prisaedinyavane kam Evropey-skia parichen sayuz. *Ikonomicheski izsledvania*, Kniga 1, s. 37-65)

Convergence Report 2020, European Commission, www.ec.europa.eu/info/publications

Croatian National Bank Statistical Data, www.hnb.hr/en/statistics

Eurostat, www.ec.europa.eu/eurostat

Kirova, S., 2020. The Factors Behind Bulgaria's (Non) Convergence. *European Journal of Economics and Business Studies*, Volume 6, Issue 1, January-April 2020, p. 83-94.

Pleskovic, B. and J. Sachs, 1994. Political Independence and Economic Reform in Slovenia. *The Transition in Eastern Europe*, Volume 1, University of Chicago Press.

2020 Social Progress Index, www.social-progress.org